

Marju Lauristin (Tartu ülikooli sotsiaalse kommunikatsiooni professor)

Ainult oma ideede õigsusse usuvad poliitikud sillutavad teed totalitarismile.

Praeguse kriisi põhiküsimus ei ole valitsusliikmete vahetamises ega soovis asendada valitsuskoalitsioonis üks erakond teisega. Küsimus on selles, et Eesti riigi valitsejateni ei kandu Toompea ja Stenbocki maja paksude ja turvaliste müüride tagant valitsetavate hääl, inimeste igapäevane elu kulgeks sealt nagu valgusaastate kaugusel. Sellise poliitilise kultuuri(tuse) jätkumine ähvardab Eesti riigi kestlikkust ja eesti kultuuri püsimist.

Poliitilise eetika kõige olulisem põhimõte on vastutus oma tegevuse tagajärgede eest, väitis Max Weber 1918. aastal poliitikaanalüüsi klassikaks saanud ettekandes "Poliitika kui elukutse ja kutsumus". Vastutuseetikat rõhutades vastandas Weber seda "veendumuseetikale", mis peab poliitika õigustuseks piisavaks selle õilsat ideoloogilist sihti, küsimata ja hoolimata selle poliitika tegelikust mõjust. "Veendumuseetika" hukatuslikkuse näiteks oskas Weber juba 1918. aastal tuua vene bolševikke, kuid XX sajand on pakkunud sellele lisaks ka natsisimi ja muid äärmuslikke ideoloogilisi liikumisi. Neist ajalookogemustest on välja koorunud arusaamine igasuguse fundamentalismi, s.o ainult oma ideede õigsusse uskuva ja nende elluviimise tegelikku hinda mitteamvestava poliitika ohtlikkusest. Üldise tendentsina sillutavad sellised poliitikad teed totalitaarsetele võimumehanismidele: negatiivse tagasiside väljalülitamisele ja juhtide pimesi järgimisele, vaimse vastupanu kollete mahasurumisele ja hävitamisele. Totalitaarsete tendentside ärahoidmiseks on lääne demokraatias seadusega kaitstud mõtte- ja sõnavabaduse, poliitiliste ühenduste vaba tegevuse ja ühe partei võimumonopoli vältimise põhimõtted.

Totalitarismi viirus

Eesti on oma lühikesel teekonnal totalitarismist demokraatiasse suutnud need põhimõtted seadustesse kirjutada ja õppinud ka nende täitmist edukalt välisilmale demonstreerima. Paraku pole see taganud demokraatliku poliitilise kultuuri juurdumist ega võimumehanismi toimimist

oma rahva jaoks usutaval viisil.

Eestis praegu puhkenud kriisi sisuks on rahva usalduse kaotus riigivalitsemise ausameelsuse suhtes ja ohutaju totalitarismi viiruse leviku pärast meie noore poliitilise eliidi seas. Valitsejatele heidetakse ette poliitilise vastutustunde puudulikkust, tegelikkuse mitteamestamist, teistsuguste arvamuste ja ettepanekute tuima ignoreerimist, kriitikast mittehoolimist.

Selle kriitika vastulauseid iseloomustab Weberi poolt ohtlikuna märgistatud "veendumuspõhise poliitika" stiil: kahtlused meie valitud tee õigsuses on kurjast, alternatiivsete lahenduste otsimine on välistatud ja hukatuslik. Ebademokraatliku valitsusviisi arvustamist samastatakse riigivastasusega, vastutustundetu poliitikaga rahulolematust sildistatakse kui vasakpoolsust või anarhismi. Põhjamaise vastustundliku ja mõistuspärase konsensuspoliitika asemel kuuleme Eesti poliitilises ruumis jätkuvat trummipõrinat ja endistest aegadest tuttavat lepitamatu ideoloogilise võitluse retoorikat, mis ei jäta aega ega ruumi Eesti mureprobleemide rahulikule analüüsile ja võimalike lahenduste asjalikule kaalumisele.

Koalitsioonipoliitikud tõmbavad torukübarast välja oluliste eluvaldkondade toimimist põhimõtteliselt muutvaid reforme, mida õigustatakse valimiste teel saadud rahva volitustega. Äsja ametist lahkunud justiitsminister käis riigireformi sildi all välja maakondade kaotamise ja Eesti elukorralduse totaalse tsentraliseerimise kava, mida on mitmes valdkonnas jupikaupa juba ellu viima hakatud.

Hoolimata kultuurielu kohalike hoidjate hoiatustest kavandab kultuuriminister rahvaraamatukogude ja kohalike muuseumide sellist reformimist, mis ohustab enam kui sajandipikkuste traditsioonidega kohaliku kultuurivõrgustiku elujõudu. Süvenemata oma otsuste tagajärgedesse, avaldab haridusminister ilusa, kuid piisava rahalise katteta valimisloosungi tõestamiseks ette võetud tasuta kõrgharidusele üleminekule survet viisil, mis just nagu muuseas lammutab seni hästi toiminud avatud ülikooli ja ahendab järsult töötavate inimeste kõrghariduse saamise võimalusi.

Lammutavad riiki

Ametist lahkuv sotsiaalminister jätab oma kogemematule järeltulijale kiireks elluviimiseks universaalsete lastetoetuste süsteemi lammutamise ja nn vajaduspõhiste peretoetuste ülemineku kava, mille rakendamise raskustele ja ohtudele on asjatult viidanud nii spetsialistid kui isegi koalitsioonipartneri esindajad.

Kas poleks selliste pikaajalise sotsiaalse ja kultuurilise mõjuga reformide puhul vaja tõsiselt kuulata nii vastava valdkonna spetsialistide kui ka nende inimeste arvamusi, kelle elu need muutused otseselt puudutavad? Kas ei vajaks kõik Eesti riigi tulevikku kujundavad reformid eelnevat ausat ja põhjalikku avalikku arutelu ning eriti saatusraskete otsuste puhul ka rahvahääletust?

Jääkeldris toimunud kohtumine näitas, kui tähtis on demokraatlikuma poliitilise kultuuri poole liikumisel kodanikuühiskonna tegelik surve. Arutelu kokku võttes tunnistas president avatud rahvaarutelu vajalikkust Eesti demokraatia tekkinud usalduskriisist väljajuhtimiseks ja sõnastas rahvaarutelu "jutupunktid": 1) valimissüsteem, 2) erakondade töö korraldus, sealhulgas parteide sisedemokraatia, 3) erakondades ja laiemalt poliitikas liikuv raha ning selle annetamise, aruandluse ja kontrollimise viisid, 4) kodanike võimalus osaleda poliitika kujundamises valimistevahelisel ajal, 5) avaliku sektori ametikohtade seotus parteidega.

Jääkeldris toimunud kohtumisel püüdis põhiseaduskomisjoni esimees Rait Maruste (Reformierakond) väita, et Harta 12 murdis sisse lahtisest uksest, sest põhiseaduskomisjon on juba kõik rahva usalduse taastamiseks vajalikud muudatused kaardistanud ja valitsusele heakskiiduks esitanud. Paraku puudutavad need vaid presidendi ettepaneku punkti 3 (erakondade rahastamine) (vt <http://goo.gl/8Nw7t>).

Ent kui lugeda ettepanekute tabelit saatvat ja komisjoni seisukoha kokku võtvat põhiseaduskomisjoni esimehe kirja justiitsministrile, hakkab lausa häbi meie parlamendi ühe juhtkomisjoni otsustusvõimetuse pärast: enamiku esitatud muudatuste suhtes ei võta komisjon, kuhu kuuluvad kõigi parlamendierakondade esindajad, selget seisukohta ega sõnasta seadusemuudatuste ettepanekuid, vaid määratleb ainult vajalike muutuste valdkonna, jättes konkreetse lahenduse valiku ja muudatuste sõnastamise reformierakondliku justiitministri otsustada.

Paljud hartale allakirjutanud lisasid allkirjale ka oma ettepanekud. Nende rõhuasetus oli selgesti valimissüsteemi muutmisel ja valitute avaliku vastutuse suurendamisel: valijate liitude ja üksikkandidaatide riigikokku pääsemise võimalused, isikuvalimiste alternatiiv, mis aitaks jõuda

olukorrani, kus igal valijal oleks selge, mis nimega naine või mees teda riigikogus või kohalikus omavalitsuses esindab. Samuti oli neis ideid valitute tegevuse avaliku aruandluse ja hindamise kohta.

Demokraatlik ühisloome

Jaanuari alguseks on koostöökogu lubanud lõpetada rahvaarutelu tehnilise ettevalmistamise ja avada demokraatliku ühisloome virtuaalkeskonna. Seda avanevat mõjuvõimalust ei tohiks jätta kasutamata ka need, kes hingepõhjas kahtlevad muutuste võimalikkuses. Ideede ja ettepanekute genereerimine peaks jaanuari jooksul innustama oma ettepanekuid sõnastama ja avalikustama kõiki Harta12 pooldajaid, kõiki ärksameelseid sõpruskondi, vabakondi, erakondi ja lihtsalt igat inimest, kelle süda tõepolest valutab Eesti riigi demokraatliku tuleviku pärast.

Rahvaarutelu ise peaks lisaks erakondade rahastamisele keskenduma neile demokraatia võtmeprobleemidele, mille käsitlemiseks riigikogu käed on lühikeseks osutunud: valimiskampaaniate sisuliseks muutmine, erakondade sisedemokraatia reeglite ja avaliku vastutuse senisest täpsem sätestamine, kodanikuühendustele poliitika kujundamiseks reaalsete osalusvõimaluste loomine, meetmed avaliku sektori sundparteistamise vältimiseks, valimisseaduse uuendamine ja avalikkuse kontroll valitud isikute tegevuse üle.

Demokraatlik avalikul vastutusel põhinev poliitiline kultuur ei sünni üleöö ühegi piketi ega üleskutse võlujõul. Demokraatia arendamine on valijate ja valitavate pidev ühine pingutus, erakondade ja vabakondade, poliitikute ja asjatundjate kriitiline mõttetöö ja kodanike igapäevane valmisolek avalikes asjades osaleda.

Artikkel [Eesti Päevalehe](#) veebilehel.